

**การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ :
กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช***

**THE POTENTIAL DEVELOPMENT OF CONSERVATIVE COMMUNITY TOURISM :
A CASE STUDY OF KHAO CHANG SRI COMMUNITY, LAN SAKA DISTRICT,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE**

พระครูสมุห์วชิรวินัย ธีรปณฺโญ (ภูมี)¹, ดิเรก นุ่นกล้า¹, ไพรัตน์ ฉิมหาดี¹, เดชชาติ ตริทรัพย์^{2*}

Phrakhrusamu Wachirawit Theerapanyo (Phumee), Direk Nunklam, Pairat Chimhad, Detchat Treetrap

¹หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Doctor of Philosophy Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

²หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Bachelor of Arts Program, Mahamakut Buddhist University Srithammasokaraja Branch, Nakhon Si Thammarat, Thailand

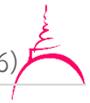
*Corresponding author E-mail: dekchai.2799@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างที่มาท่องเที่ยวเขาช้างสี ช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2566 จำนวน 325 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม มีค่าเฉลี่ยแปลผล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.39$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ศักยภาพด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน ($\bar{X} = 4.20$) และศักยภาพด้านการจัดการ ($\bar{X} = 4.12$) ส่วนศักยภาพด้านเครือข่ายท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.94$) มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ควรยกระดับศักยภาพเครือข่ายท่องเที่ยว ด้วยการประสานให้เกิดความร่วมมือกับเครือข่ายภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีตัวแทนชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการกำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำแผนพร้อมทั้งแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแผน กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ พร้อมทั้งการปลูกฝังจิตสำนึกอย่างรับผิดชอบต่อชุมชน ส่งเสริม สนับสนุน ปลูกฝังตามมาตรการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความมั่นใจและประทับใจแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนให้ยั่งยืน เพื่ออนุรักษ์รุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, แหล่งท่องเที่ยวชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

* Received November 12, 2023; Revised November 23, 2023; Accepted November 27, 2023

Abstract

This research article has two objectives as follows: 1) To study the development of resource potential. Eco-community tourism: a case study of the Khao Chang Si community, Lan Saka District, Nakhon Si Thammarat Province and 2) to study recommendations regarding the development of the potential of community eco-tourism destinations: a case study of the Khao Chang Si community. It is a combined method research. Quantitative research Data were collected using a questionnaire from a sample group of people who visited Khao Chang Si. During April 2023, there were 325 people and qualitative research. Data was collected by interviewing 21 key informants. The results found that 1) Development of the potential of community eco - tourism attractions: a case study of Khao Chang Si community. Lansaka District, Nakhon Si Thammarat Province, overall has an average of the results. is at a high level ($\bar{x} = 3.91$) when considering each aspect by Sorted by average from highest to lowest, it was found that participation potential ($\bar{x} = 4.39$) had the highest average, followed by community responsibility potential ($\bar{x} = 4.20$) and management potential ($\bar{x} = 4.12$) Raise the potential of the tourism network ($\bar{x} = 2.94$) had the lowest average. 2) The suggestions found that the potential of the tourism network should be raised. by coordinating cooperation with other sector networks Related have community representatives participate in setting a vision Make a plan together with preventive measures to solve problems together to plan. set rules and regulations Along with instilling a sense of responsibility towards the community, promoting, supporting, instilling in accordance with environmental and natural resource management standards. to create confidence and impress tourists as well as promoting culture, traditions, ways of life of the community to be sustainable. for the next generation

Keywords: Potential Development, Community Tourist Attractions, Ecotourism

บทนำ

พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ระบุไว้ว่าการจัดสร้างพัฒนาและปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาบริการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ทางการท่องเที่ยว การสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว หรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล ตลอดจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมอันเป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ฉบับที่ 2), 2562) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงตั้งเป้าหมายเรื่องการท่องเที่ยวในปี 2565 ไว้ว่าเราต้องมีการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยคนไทยประมาณ 160 ล้านคน/ครั้ง ที่เพิ่มจากปี 2564 ที่ตัวเลขจนถึงเดือนธันวาคม 2564 อยู่ที่ประมาณ 100 ล้านคน/ครั้ง และสำหรับชาวต่างชาติที่จะเข้ามาในประเทศไทย ตั้งเป้าไว้ตั้งแต่ 5 - 15 ล้านคน โดย 5 ล้านคนหมายถึง การรับนักท่องเที่ยวชาวยุโรป - สหรัฐอเมริกา - เกาหลี - ญี่ปุ่น ประมาณการว่าน่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสักประมาณ 4 - 5 ล้านคน แต่หากจะให้นักท่องเที่ยวเข้ามาถึงระดับ 7 - 8 ล้านคน ควรจะเปิดให้อินเดียกับรัสเซียเข้ามา โดยอำนวยความสะดวกให้เขาเข้ามาประเทศไทยได้สะดวกมากขึ้น แต่หากจะให้ได้ตัวเลขนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

เข้ามาถึง 15 ล้านคน คงต้องเปิด border สี่ประเทศเพื่อการเดินทางเข้ามาทางบกคือ มาเลเซีย - ลาว - เมียนมา - กัมพูชา ก็จะเป็นการตอกย้ำว่า ในปี 2565 จะมีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งจากการท่องเที่ยวในประเทศและจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรวมกัน ตั้งแต่ 1.3 ถึง 1.8 ล้านล้านบาท (พิพัฒน์ รัชกิจประการ, 2564)

ในปี 2565 จะเป็นปีแห่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย มุ่งสู่การเน้นคุณค่าและความยั่งยืน มุ่งเจาะนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ เพื่อสร้างรายได้นำไปสู่การพลิกฟื้นเศรษฐกิจของประเทศ พร้อมทั้งกระจายความมั่งคั่งสู่ท้องถิ่นชุมชน สร้างความสมดุลระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยว ด้วยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ และอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ตลอดจนสร้างความยั่งยืนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตามกรอบแนวคิด BCG หรือเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio - Circular - Green Economy) เป็นหลัก (ยุทธศักดิ์ สุภสร, 2564) โดยมุ่งความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น มีการรณรงค์และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมและผลักดันให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวนับเป็นวิธีการในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรชุมชน ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่า การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้สู่ชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในหลาย ๆ พื้นที่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

สถานที่ท่องเที่ยวเขาช้างสี ตำบลลานสกา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็น 1 ใน 11 จุดเช็คอินทั่วประเทศ ซึ่งจัดอยู่ในลำดับที่ 15 ของประเทศ และเป็นอันดับที่ 2 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดภูเก็ต (พิพัฒน์ รัชกิจประการ, 2564) สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเขาช้างสี ได้อนุมัติงบประมาณจังหวัด และมอบให้แขวงทางหลวงนครศรีธรรมราชที่ 1 ดำเนินการออกแบบและก่อสร้าง ขณะนี้ได้ทำการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งอยู่รอยต่อระหว่างอำเภอลานสกา กับอำเภอร่อนพิบูลย์ ซึ่งจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอลานสกา เพื่อระบายนักท่องเที่ยวจากหมู่บ้านคีรีวง ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ที่มีนักท่องเที่ยวแออัดในช่วงเทศกาล ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาจำนวนมาก รวมถึงมีนักลงทุนหรือผู้ประกอบการจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำธุรกิจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าแพ ร้านอาหาร หรือที่พักโฮมสเตย์ ทำให้หมู่บ้านเริ่มเกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป เริ่มมีการย้ายออกของคนในชุมชน อันเกิดจากการขายที่ดินหรือปล่อยเช่าที่ดินให้กับคนภายนอกมากขึ้น ปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยว ปัญหาการจราจรแออัดในช่วงวันหยุด ปัญหาการจัดการขยะ หรือแม้แต่ปัญหาการรุกรานพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นต้น จากเหตุผลข้างต้นผู้ศึกษา มองว่าการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาชุมชนได้ในหลายมิติ เช่น เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนนั้น ๆ ว่าเหมาะสมกับการท่องเที่ยวประเภทใด

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์เขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ว่าในบริบทชุมชนดังกล่าวชุมชนมีศักยภาพความพร้อมอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (สงศรี ชมภูวงศ์, 2554) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ตรงและถูกต้องแล้วศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในตัวแปรตามด้านเนื้อหาของการวิจัยที่กำหนดไว้ และดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 6 กลุ่มรวม 21 คน แบบจำเพาะเจาะจง เป็นการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวในลักษณะการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตนเอง จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยมีกระบวนการและขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ด้วยการตรวจสอบความถูกต้อง รวบรวมคำตอบ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาและเรียบเรียงความให้ รัดกุมเข้าใจง่าย โดยแยกออกเป็นแต่ละด้านตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ

ศึกษาจากเอกสาร เป็นการค้นคว้าวิจัยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี เนื้อหาจากเอกสารตำรา วารสาร บทความทางวิชาการ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถาม โดยสร้างแบบสอบถามที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อสอบถามการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม โดยนำมาตัดแยกตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลค่าสถิติพื้นฐานต่าง ๆ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ (n = 325)

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์	ระดับการพัฒนา		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ศักยภาพด้านเครือข่ายท่องเที่ยว	2.94	0.44	ปานกลาง
2. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม	4.39	0.59	มาก
3. ศักยภาพด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน	4.20	0.56	มาก
4. ศักยภาพด้านการจัดการ	4.12	0.52	มาก
รวม	3.91	0.33	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม มีค่าเฉลี่ยแปลผล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ เขาช้างสี มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมา ได้แก่ มีศักยภาพด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน ($\bar{X} = 4.20$) และมีศักยภาพด้านการจัดการ ($\bar{X} = 4.12$) ส่วนศักยภาพด้านเครือข่ายท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X} = 2.94$) ตามลำดับ

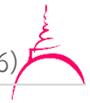
2. ข้อเสนอแนะการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

ศักยภาพด้านเครือข่ายท่องเที่ยว ผู้วิจัยสรุปบทสัมภาษณ์ได้ว่า ชุมชนเขาช้างสีและชุมชนบ้านคีรีวง เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่มีระยะทาง ใกล้เคียงกัน โดยสมาชิกในชุมชนทั้งสองชุมชนได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน และร่วมรับการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน มีวัตถุประสงค์เดียวกัน สมาชิกในเครือข่ายจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมายอันเดียวกัน พร้อมจะทำตามแนวทางปฏิบัติที่ร่วมกันวางแผน พร้อมทั้งจะนำเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนเขาช้างสีและชุมชนบ้านคีรีวง ออกสู่สายตานักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ผ่านการจัดการ วางแผนการบริหาร การวางกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติร่วมกัน การแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ความรู้ และบุคลากร ที่ใช้ร่วมกันทำให้ความผูกพันของเครือข่ายมีความเหนียวแน่น เมื่อมีการเกื้อหนุนกันแล้ว ส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ที่ีระหว่างกัน

ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสรุปบทสัมภาษณ์ได้ว่า ส่วนใหญ่ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำท้องที่ที่ได้รับเชิญ เข้ามาร่วมประชุม ปรึกษาหารือในการดำเนินงาน ตามแผนการที่วางไว้ เพื่อให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ประชาชนอาจเป็นผู้คัดเลือกผู้ปฏิบัติงานเป็นตัวแทนในการทำงาน ตัวแทนแต่ละกลุ่มกิจกรรมเข้าร่วมพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ความถูกต้องตามเจตนาของผู้คนในพื้นที่ทำให้เกิดประชาคมในระดับหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ได้มีการประชุมตกลงกันในหมู่บ้านเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ความรู้ ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ จากผู้มีความรู้ถ่ายทอดให้คนภายในชุมชนเพื่อนำเอาความรู้เหล่านั้นมาประกอบทำแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้มีความก้าวหน้าโดยอาศัยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการทำงานของคนในชุมชน บวกกับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

ศักยภาพด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน ผู้วิจัยสรุปบทสัมภาษณ์ได้ว่า เป็นขั้นตอนของการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน ให้มีความสำคัญต่อการแสดงความเป็นมิตร งดเว้นการทำลายแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แต่มุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์ และความผูกพันระหว่างเจ้าบ้านที่เป็นมิตรกับผู้มาเยือน เน้นความยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ช่วยกันวางแผนดำเนินการ ร่วมกันรับผิดชอบต่อพัฒนา รวมถึงร่วมกันสร้างกฎ กติกาของชุมชนเพื่อเป็นการป้องปรามไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

ศักยภาพด้านการจัดการ ผู้วิจัยสรุปบทสัมภาษณ์ได้ว่า จะต้องมีการจัดการ ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชน ได้มีการตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ให้ช่วยกันดูแลสอดส่องไม่ให้ใครเข้าไปทำลายหรือบุกรุกกลางป่า ธรรมชาติให้ประชาชนรวบรวมทั้งนักท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของชุมชนอย่างเคร่งครัด ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการใช้วัสดุจากธรรมชาติเพื่อลดปัญหาขยะ นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ ชาวชุมชนและนักท่องเที่ยวให้รู้จักการคัดแยกประเภทขยะก่อนทิ้งให้ถูกต้อง

อภิปรายผล

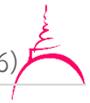
ผลการศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวม มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้สามารถอภิปรายผลได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวชุมชนอนุรักษ์เขาช้างสี มีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะได้มีการวางแผน ปรับปรุงพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ให้เป็นที่เหมาะสมเอื้อต่อความต้องการมาพักผ่อนหย่อนใจ ตามที่การศึกษาแนวคิดของ เนตรชนก ดวนใหญ่ ที่กล่าวไว้ว่า การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรเป็นกระบวนการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาศักยภาพและปรับปรุงอย่างมีประสิทธิภาพ (เนตรชนก ดวนใหญ่, 2562) ทั้งแนวคิดของ สนิท สมัครการ ที่กล่าวว่า การพัฒนาต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่ายและโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้พร้อมที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ (สนิท สมัครการ, 2526) อีกทั้งยังมีการศึกษาของ นิสากร ยินดีจันทร์และคณะ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจันทบุรี ผลการศึกษาวិจัยพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจันทบุรี อยู่ในระดับมาก (นิสากร ยินดีจันทร์และคณะ, 2564) นอกจากนี้การศึกษาของ พระศักดิ์ มหาสกุโก (ลิขะไชย) เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาสก ตำบลคลองสก อำเภอพนม จังหวัด สุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ระดับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาสก ตำบลคลองสก อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (พระศักดิ์ มหาสกุโก (ลิขะไชย), 2563)

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยแปลผลอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า การที่ให้คนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผน จะช่วยลดการต่อต้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่หน่วยงานและกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ได้เข้ามาบีบบทบาท รวมทั้งลดความต้านทานต่อแรงกดดันหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้น ตามที่แนวคิดของ พิมระวี โรจน์รุ่งสัจย์ ที่กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวที่กำเนิดในชุมชนนั้นต้องถูกยอมรับจากชุมชนนั้น ๆ (พิมระวี โรจน์รุ่งสัจย์, 2553) อีกทั้งแนวคิดของ สมบูรณ์ นันทวงศ์ ที่กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่ามีผลสำคัญมากเพราะมาจากวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตนั้นว่า เขามีความต้องการที่จะให้การบริหารเป็นในวิถีทางใดที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เพื่อให้ชีวิตมีความสุขอยู่ดีกินดี ความสงบสุขในสังคมนั้น ๆ ปัจเจกบุคคลกลุ่มหรือชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญา และการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุม การใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นของศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และ เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดความสมดุลในการพัฒนาทางด้านมิติของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการจัดการ

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยแปรผลอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ศักยภาพด้านเครือข่ายท่องเที่ยว ทั้งนี้ก็ปรายผลได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ชุมชนเขาช้างสี เพิ่งได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช การเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอื่น ๆ จึงยังขาดสภาพคล่อง จำเป็นต้องเร่งพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนเขาช้างสีกับเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ตามที่แนวคิดของ กัญญาภัค ยามาโมโต้ ที่กล่าวไว้ว่า เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามา ประสานงานกันอย่างมีระยะเวลา นานพอสมควร (กัญญาภัค ยามาโมโต้, 2551) อีกทั้งแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ ที่กล่าวไว้ว่า เครือข่าย คือ รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือหลายองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรเป้าหมาย มีวิธีการ ทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลา นานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตามแต่ ก็จะมีการวางรากฐาน เอาไว้เมื่อฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อ ไปได้เป็นการเข้าร่วมเป็นองค์การเครือข่าย แม้ว่าองค์การเหล่านี้จะมีบาง สิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่นมีเป้าหมาย ร่วมกันมีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วม เพียงบางส่วนขององค์การเท่านั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ตามที่บทสัมภาษณ์ของ สุนันต์ บันลือพีช ที่กล่าวว่า ชุมชนบ้านคีรีวงเป็นเหมือนพี่ ชุมชนเขาช้างสีเปรียบเหมือนน้อง ที่ได้รับการคำแนะนำต่าง ๆ ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การนำเอาผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของทั้งสองชุมชน พัฒนาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ ระลึกของเครือข่าย เช่น สบู่เปลือกมังคุดมาวางจำหน่าย แกนันทท่องเที่ยวที่จะเดินทางกลับ เพื่อเป็นสินค้าที่ระลึกถึง เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สุนันต์ บันลือพีช, 2566) อีกทั้งบทสัมภาษณ์ของ บุญธรรม อาสน์ สมโภชน์ ที่กล่าวว่า เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านคีรีวงและชุมชนเขาช้างสีมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ความรู้ และบุคลากร ที่ใช้ร่วมกันทำให้ความผูกพันของเครือข่ายมี ความเหนียวแน่น เมื่อมีการเกื้อหนุนกันแล้ว จะส่งผลให้ สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ (บุญธรรม อาสน์สมโภชน์, 2566) อีกทั้งยังมีการศึกษาของ ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนแห่งหนึ่งใน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านเครือข่ายทางสังคมของชุมชน องค์ประกอบด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ องค์ประกอบด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยทำการบูรณาการทำงาน ร่วมกัน (ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์, 2564) นอกจากนี้ การศึกษาของ ทิพย์สุวรรณ แซ่ลี เรื่อง รูปแบบเครือข่าย การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมของชุมชนบ้านอาลีและชุมชนบ้านอ้อมแก้ว จังหวัดสุรินทร์ ผลการ ศึกษาวิจัยพบว่า เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนระหว่างสองชุมชน เป็นรูปแบบเครือข่ายอย่างแท้จริง คือ สมาชิกในเครือข่ายมีการรับรู้ที่เหมือนกัน เข้าใจการวางแผนการจัดการไปในทิศทางเดียวกัน มีวิสัยทัศน์และ เป้าหมายเดียวกัน ทำตามแนวทางปฏิบัติที่ร่วมกันวางแผน มีการวางแผนการแบ่งปันผลประโยชน์กัน มีส่วนร่วมใน การแบ่งปันประสบการณ์ มีการพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ความรู้ และบุคลากร ตลอดจน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (ทิพย์สุวรรณ แซ่ลี, 2561) และการศึกษาของ นิสากร ยินดีจันทร์และ คณะ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน จันทบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจันทบุรี โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (นิสากร ยินดีจันทร์และคณะ, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น ในการบริหารจัดการควรส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อพึ่งพากันทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่นความรู้หรือกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ให้สามารถเข้าถึงข้อมูล การรับรู้ รับผิดชอบต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ชุมชนมีส่วนในการรับผิดชอบ ที่สะท้อนถึงพลังชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ ควบคุมชุมชนเพื่ออนุชนรุ่นหลังต่อไป โดยมีข้อเสนอแนะให้มีการบูรณาการยกระดับศักยภาพเครือข่ายท่องเที่ยวด้วยการพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย มีการบูรณาการยกระดับศักยภาพให้ตัวแทนชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการกำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำแผนพร้อมแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์เสียของคนในชุมชนเป็นหลัก ร่วมกันวางแผน กำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับ พร้อมทั้งการปลูกฝังจิตสำนึกอย่างรับผิดชอบต่อชุมชน ส่งเสริม สนับสนุน ปลูกฝังตามมาตรการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความมั่นใจและประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กัญญาภักดิ์ ยามาโมโต้. (2551). การสร้างรูปแบบเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยว กับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะพัฒนาการท่องเที่ยว สาขาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์. (2564). การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนแห่งหนึ่งใน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชน, 1(1), 1 - 14.
- ทิพย์สุวรรณ แซ่ลี. (2561). รูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมของชุมชนบ้านอาลีและชุมชนบ้านอ้อมแก้ว จังหวัดสุรินทร์. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นิสากร ยินดีจันทร์แลคณะ. (2564). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจันทบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 11(1), 257 - 258.
- เนตรชนก ดวนใหญ่. (2562). การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในศาลอาญาอุคคิจิทัล ประจำปี 2562. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญธรรม อาสน์สมโภชน์. (15 พฤษภาคม 2566). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. (พระครูสมุห์วชิรวิชัย ธีรปญโญ (ภูมี), ผู้สัมภาษณ์)
- พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ฉบับที่ 2). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก. 165 - 169 (22 พฤษภาคม 2562).

- พระศักดา มหาสโก (ลิกขะไชย). (2563). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาสก ตำบลคลองศก อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิพัฒน์ รัชกิจประการ. (2564). ท่องเที่ยวไทยปี 2565 กลางสถานการณ์แทรกซ้อน โอมิครอนรุกคืบประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2565 จาก <https://www.thaipost.net/articles-news/52822/>
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2553). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์.
- ยุทธศักดิ์ สุภสร. (2564). ปรับโครงสร้างท่องเที่ยวไทยกลยุทธ์มุ่งสู่การฟื้นตัวปี 2565. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2565 จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/2270131>
- สงศรี ชมภูวงศ์. (2554). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครศรีธรรมราช: วีพีเอส.
- สนิท สมัครการ. (2526). การศึกษากับการพัฒนาชนบท. วารสารการศึกษาแห่งชาติ, 2(1), 2 - 7.
- สุนันต์ บันลือพีช. (9 มิถุนายน 2566). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนเขาช้างสี อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. (พระครูสมุห์วชิรวิชัย อธิปัตถุ (ภูมี), ผู้สัมภาษณ์)